

EEN EINDELOZE HORIZON

Herstel van Oldambtster weidsheid

DE SCHETSPLOEG

EEN EINDELOZE HORIZON

Herstel van Oldambtster weidsheid

07-09-2016

DE SCHETSPLOEG

INHOUDSOPGAVE

Inleiding	6
1. Inventarisatie van sterktes, zwaktes, kansen en bedreigingen	10
1.1. Jong en oud	10
1.2. Grootschalig en kleinschalig	12
1.3. Open en besloten	14
1.4. Ecologische, cultuurhistorische & recreatieve betekenis	16
2. Basis voor de toekomst	18
2.1. Ruimtehiërarchie als onderlegger	18
2.2. Toegankelijk en beleefbaar	32
2.3. Beheer en onderhoud	36
2.4. Ecologisch verrijken van bouselementen	36
2.5. Pilot Bad Nieuweschans	38
3. Conclusies	40
Colofon	43

INLEIDING

Op 24 maart 2016 vond op initiatief van Landschapsbeheer Groningen een schetsatelier plaats in het kader van het Waddenfondsproject 'Een eindeloze horizon - herstel van Oldambtster weidsheid'. Insteek van dit project is om samen met terreineigenaren en bewoners van het gebied te komen tot een duurzame en efficiënte aanpak voor herstel en behoud van het karakteristieke open landschap en deze herwonnen kwaliteiten toegankelijk en beleefbaar te maken. Doel van het schetsatelier was om de deskundigheid en inzichten van verschillende gebiedsparijen bij elkaar te brengen en te vertalen naar een gezamenlijke visie. Dit heeft een goed gefundeerde onderlegger opgeleverd voor verdere uitwerkingen met bewoners, bedrijven en andere gebruikers van het gebied. Ook worden vanuit deze visie uitvoeringsprojecten gestart met bewoners van dorpen/gebieden. Daarbij zal zoveel mogelijk worden aangesloten op al ontwikkelde dorpsvisies en -plannen.

Aan het schetsatelier namen zestien mensen deel. Alle projectpartners - gemeenten Oldambt en Delfzijl, Staatsbosbeheer, Stichting Landschap Oldambt en Landschapsbeheer Groningen - waren vertegenwoordigd, evenals een vertegenwoordiger namens de provincie Groningen en Frans Debets, expert op het gebied van duurzame energie. Met deze brede samenstelling werd gewaarborgd dat ecologische, cultuurhistorische, economische en recreatieve belangen allemaal aan bod kwamen en vooral: in samenhang werden verkend. Kern van de methode schetsatelier is dat vanuit verschillende invalshoeken kennis wordt ingebracht en dat al schetsend en discussiërend wordt gezocht naar kansen voor koppeling en wederzijdse versterking. Deze verkenning vond plaats in drie teams. Het atelier werd begeleid door De Schetsploeg, een collectief van ruimtelijk ontwerpers, landschapsarchitecten, architecten en stedenbouwkundigen.

Inleidingen

Het atelierprogramma ging van start met inleidingen over hoe het Oldambtster landschap zich heeft ontwikkeld, gesignaleerde knelpunten, de focus op Beschermen, Beleven en Benutten van Staatsbosbeheer en de ecologische betekenis van landschapselementen in het Oldambt (zie bijlagen). Aansluitend werd een excursie langs representatieve plekken in het gebied gemaakt. Het schetsproces zelf was opgedeeld in twee sessies. In de eerste sessie hebben de teams een inventarisatie van sterktes, zwaktes, kansen en bedreigingen gemaakt. De tweede sessie stond in het teken van toekomstgericht schetsen.

Opmerkingen door aanwezigen tijdens de presentatie op de bestuurdersavond (20 april) zijn, voorzover zinvol aanvullend op de inhoud, meegenomen in dit schetsboek. Het gaat met name om extra informatie van de gemeente Oldambt, het IVN en de Agrarische Natuurvereniging Oost Groningen.

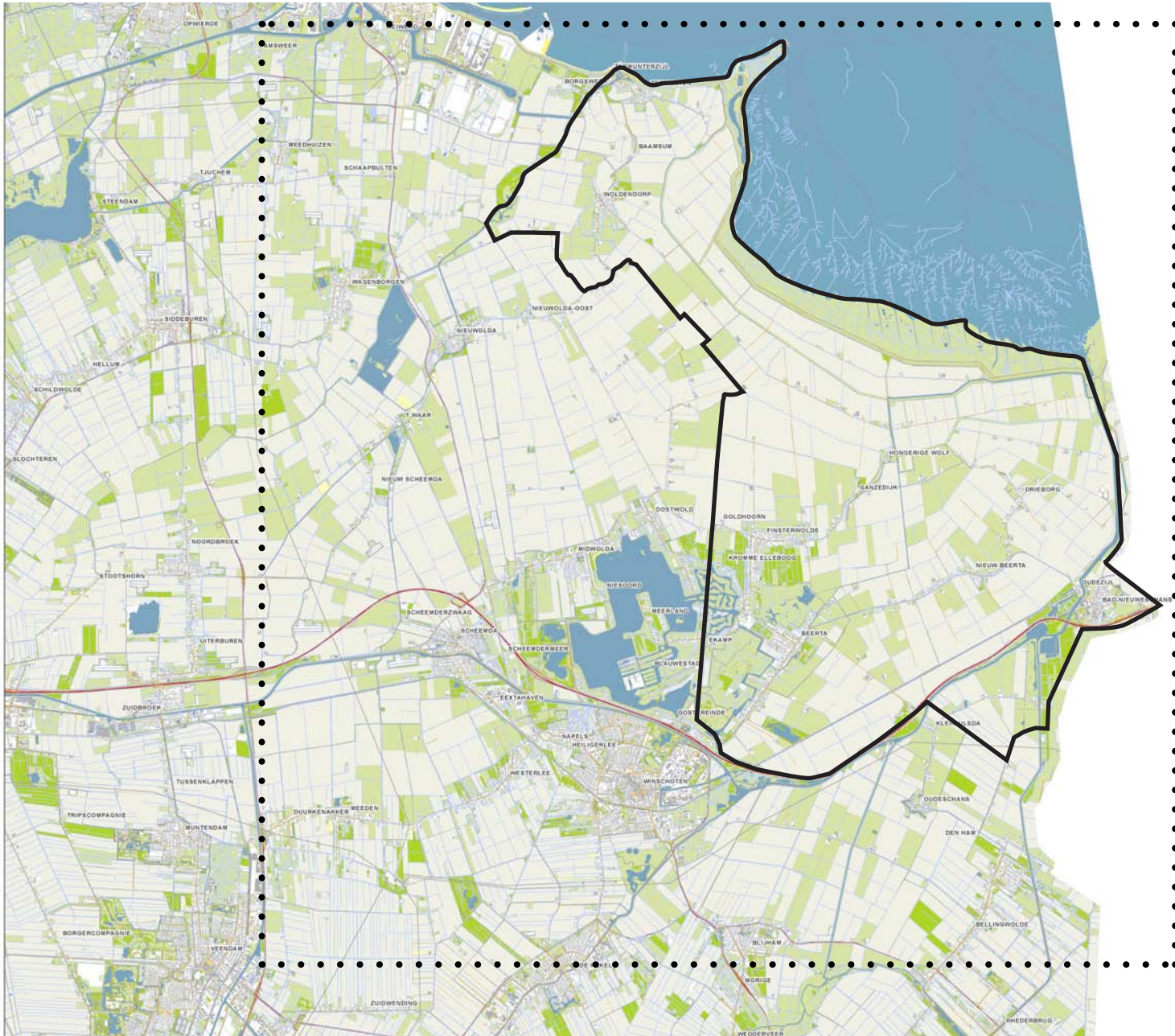
Resultaat is dit inspiratiedocument, een onderlegger voor de projectaanpak, waarbij sprake is van balans tussen de verschillende belangen en daarmee van draagvlak bij de projectpartners. De onderlegger laat zich uitstekend inzetten als kapstok voor het gesprek en de samenwerking van de partners met de streek. Daarnaast zijn voorstellen gedaan met betrekking tot toegankelijkheid en beleefbaarheid, beheer en onderhoud, ontwikkelingen rond Bad Nieuweschans en bewonersparticipatie. In het hiernavolgende verslag is de oogst van de drie teams op inhoudelijk logische en bruikbare wijze gebundeld.

Van belang is te benadrukken dat tijdens het schetsatelier geen keuzes zijn gemaakt en geen besluiten zijn genomen. Alle ideeën in dit verslag zijn niet meer dan gedachten en suggesties. Schetsen en voorstellen hebben een verkennend karakter. Pas na overleg met bewoners van dorpen of gebieden worden keuzes gemaakt. Deze kunnen per locatie verschillen.

Schetsproces

Op de kaart is het gebied gemarkeerd waar de projectsubsidie van het Waddenfonds op van toepassing is. In overleg met Landschapsbeheer Groningen is besloten om bij de visieontwikkeling in het schetsatelier van een ruimere begrenzing uit te gaan. Landschappelijke samenhang en ontstaansgeschiedenis zijn daarbij het vertrekpunt. Dit ruimer begrensde gebied sluit aan op de begrenzingen zoals gehanteerd op de Kwaliteitskaart Landschap, Cultuurhistorie en Ruimtelijke kwaliteit van de provincie Groningen.

Studiegebied en projectsubsidiegebied

1. INVENTARISATIE VAN STERKTES EN ZWAKTES, KANSEN EN BEDREIGINGEN

Typerend in het Oldambtster landschap zijn de vaak markante overgangen tussen jong en oud, grootschalig en kleinschalig en open en besloten. Door deze contrasten en de overgangen daartussen onder de loop te leggen, worden sterktes, zwaktes, kansen en bedreigingen zichtbaar.

1.1. JONG EN OUD

Het Oldambt zoals het tegenwoordig aan ons verschijnt, is een relatief jong landschap. Ooit werd het gebied gekenmerkt door opstreckende verkaveling vanaf de bewoningsassen. Als gevolg van de ruilverkavelingen in de jaren zestig en zeventig van de vorige eeuw is dit patroon verloren gegaan en gewijzigd in grootschalige blokverkaveling. Het is daarom niet zinvol om te streven naar beeldrestauratie op basis van kaartmateriaal van voor 1950.

Boerderijen

Op verschillende plekken prikt de geschiedenis als 't ware door de jonge laag heen. Dat geldt in de eerste plaats voor de monumentale boerderijen met hun erven, erfbeplanting en slingertuinen. Zij getuigen van de rijkdom van weleer - de glorie tijd van de Graanrepubliek - en liggen als groene eilanden in een vlakke zee. Toch vallen ten aanzien van boerderijen twee kanttekeningen te plaatsen:

- Bedrijfsgebouwen van relatief jonge agrarische bedrijven - vooral tussen Nieuwolda en Midwolda - hebben een omvang die de beleving van het weidse landschap verstoort. Rondom deze gebouwen en langs de toegangslanen staat nu nog jonge beplanting. Naarmate deze groeit, nemen massa en verdichting toe en wordt de ruimtelijke impact te groot.
- Verscheidene monumentale boerderijen zijn aan verval ten prooi geraakt. Sommige zijn nog bewoond, maar worden niet tot nauwelijks onderhouden. Andere zijn onbewoonbare ruïnes. Er gaat een zekere romantiek vanuit, die nog wordt versterkt door het contrast met het rationele agrarische cultuurlandschap. Dat neemt niet weg dat het verval van bebouwing en de beplanting rondom een punt van zorg is.

Oude boerderijen bij Nieuw Beerta

Kolken, oude dijken, wierden en schansen

Verspreid over het gebied zijn 27 kolken te vinden. Deze restanten van dijkdoorbraken van de Dollard zijn in veel gevallen met moeite te herkennen. Het door IVN geïnitieerde Kolkenproject is gericht op verhoging van zowel de ecologische als de belevingswaarde van de kolken. Bosjes die ooit rondom zijn aangeplant om verwaaiing en uitspoeling van meststoffen en gewasbeschermingsmiddelen tegen te gaan, zouden geheel of gedeeltelijk kunnen worden verwijderd. Bij een aantal kolken is uitbaggeren wenselijk. In overleg met de eigenaren wordt bekeken in hoeverre aan deze wensen tegemoet kan worden gekomen.

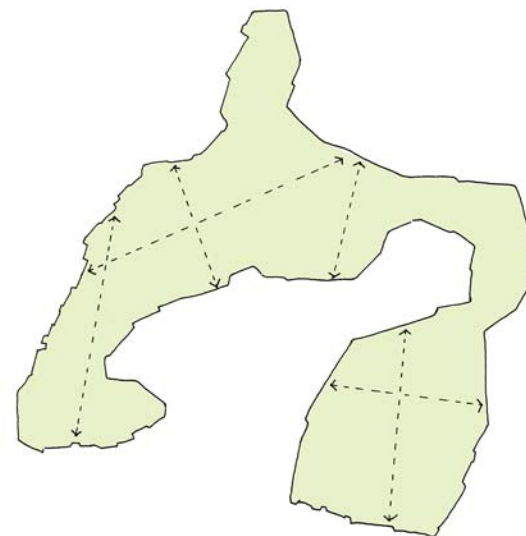
Ook in andere vormen is de geschiedenis zichtbaar in het vlakke, open land. Oude, deels afgebroken dijken en wierden getuigen van de verschillende fasen in de landaanwinning en tegelijkertijd van de strijd om de voeten droog te houden. Zij markeren de tijdlijnen in de geschiedenis van het polderlandschap. Restanten van schansen herinneren aan de Tachtigjarige Oorlog. Voor al deze elementen geldt dat herstel en onderhoud ertoe bijdragen dat het landschap letterlijk en figuurlijk meer diepgang krijgt. Letterlijk, doordat zij voor reliëf in het vlakke landschap zorgen. Figuurlijk, omdat ze het verhaal van de ontstaans- en bewoningsgeschiedenis kracht bijzetten.

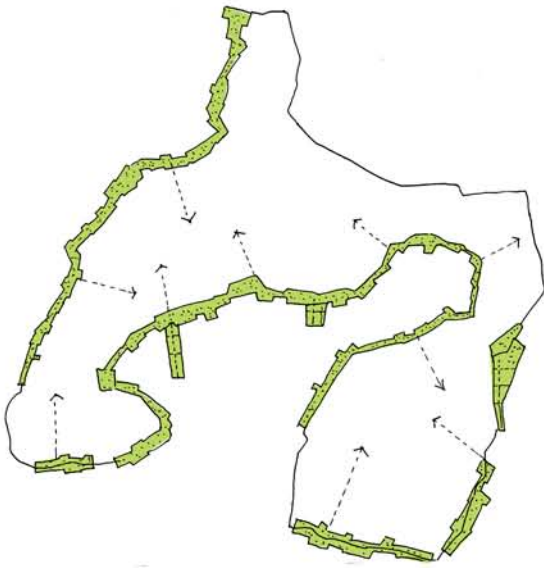
Nieuwe boerderijen bij Midwolda

1.2. GROOTSCHALIG EN KLEINSCHALIG

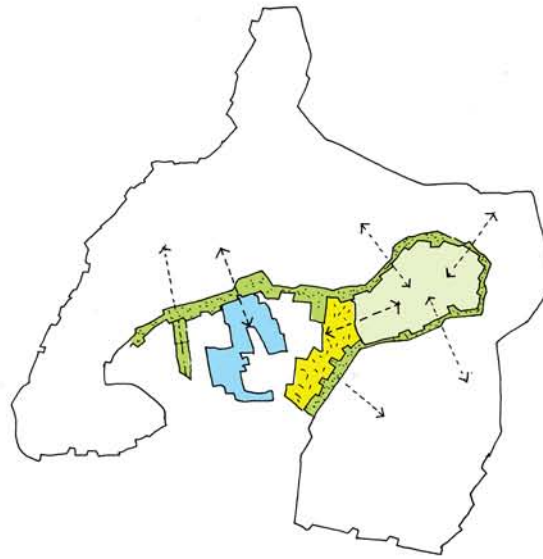
Nauw verbonden met 'jong versus oud' is het onderscheid naar schaalgroottes dat in het Oldambt te maken valt. De ruimteliërarchie is essentieel. Qua ruimtesprongen kunnen vier schaalniveaus worden onderscheiden: van, de Wiede Leegte en de Binnenlanden tot de groene dorpslinten, de Eilanden (nader uitgewerkt in hoofdstuk 2). Karakteristiek zijn de zichtlijnen daartussen. Al vanuit het kleinste schaalniveau kan de ruimtelijkheid van het gebied worden beleefd. Het is tegelijkertijd langs deze zichtlijnen waar verticale elementen - gebouwen, beplanting, zelfs de betrekkelijk kleine - onmiddellijk in het oog springen. Afhankelijk van hun positie en kwaliteit verstoren of versterken zij de structuur.

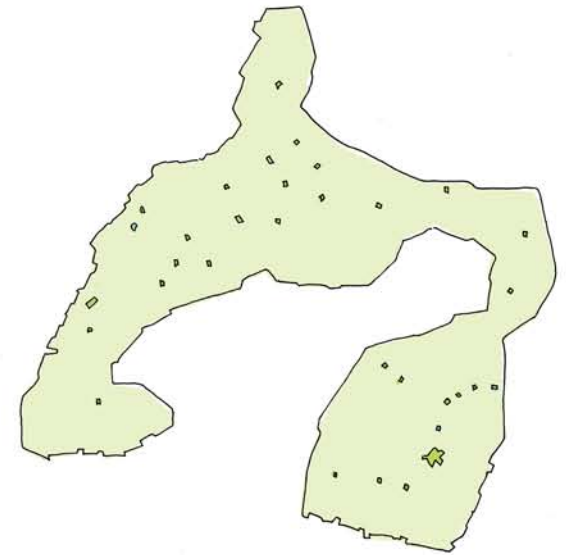
Wiede Leegte

Groene linten

Binnenlanden

Eilanden

1.3. OPEN EN BESLOTEN

Ook de tegenstelling tussen openheid en beslotenheid is nauw met de hiervoor beschreven contrasten verbonden. In de nota 'Toestand van Natuur & Landschap in de provincie Groningen' (provincie Groningen, 2014) wordt nadrukkelijk de steeds verder afnemende openheid gesignaleerd. Het is een gedeelde opvatting dat de grootschalige openheid in de open delen van het gebied uniek is en moet worden gekoesterd. In de afgelopen tijd is een aantal percelen met snelgroeiend bos weer verdwenen, wat de openheid ten goede is gekomen. Tegelijk kwam uit het schetsatelier naar voren dat de waardering van beplanting als bepalende factor deels subjectief is. Op de vraag of het landschap in de afgelopen decennia opener of geslotener is geworden, wordt door verschillende partijen verschillend geantwoord. Voor de een is er een teveel aan storende elementen ontstaan. De ander stelt juist vast dat veel groen is verdwenen als gevolg van ziektes van iep, meidoorn en es. Een mogelijke verklaring van dit perceptieverschil is dat het aantal beplante vierkante meters weliswaar gelijk is gebleven en hier en daar is afgenomen, maar dat tegelijkertijd de groei van bomen en struiken heeft gezorgd voor grotere volumes en daarmee verdichting. Smaakverschil is een andere factor: wat van de een verwijderd mag worden, mag van de ander gerust blijven staan. Soms speelt een praktische overweging daarbij een rol. Populieren hebben bijvoorbeeld niet het eeuwige leven. Daar waar zij als storend worden ervaren, lost het probleem zich dus vanzelf wel op.

Open landschap bij Midwolda

Schets open/gesloten

1.4. ECOLOGISCHE, CULTUURHISTORISCHE & RECREATIEVE BETEKENIS

Meer houvast wordt geboden door de ecologische, cultuurhistorische en/of recreatieve betekenis van groene elementen. In het Oldambt zijn de volgende categorieën te onderscheiden:

- Grotere bosblokken
 - Finsterwolde en Bad Nieuweschans: ecologisch van groot belang. Ze liggen op een mooie plek, zijn goed leesbaar en zorgen voor contrast in het open landschap.
 - Blauwestad: jonge aanplant, vooral wilgen. Punt van zorg: met de groei van de bomen neemt de ruimtelijke impact van de bospercelen toe.
 - Houwingaham: dit bosje belemmert het uitzicht op het Duitse grensgebied. Het manifesteert zich als een wal. Open maken levert echter weinig op, want de zones aan Duitse zijde zijn behoorlijk dichtgeslibd.
 - Bosje aan zuidkant van de A7 nabij Klein-Ulsda (spontane opslag op een baggerdepot van het waterschap Hunze en Aa's): een visuele barrière, maar ecologisch van groot belang. Dit bosje is dankzij de begrenzing door snelweg en Westerwoldse Aa ontoegankelijk voor mensen, waardoor het zich ongestoord kan ontwikkelen. Er is sprake van veel dynamiek, gevarieerde beplanting (riet en bomen) en een rijkdom aan broedvogels (o.a. aalscholvers) en andere soorten: een ecologisch procesbos, favoriet van de boswachter.
- Middelgrote bossen
 - Een aantal kleinere bossen kan door omvorming 'omlaag' worden gebracht, waardoor de ruimtelijke impact verandert.
 - Dorpsbosjes: deels ontworpen (bijvoorbeeld Beerta), deels niet. De bosjes vertegenwoordigen een ecologische en sociale waarde. In samenspraak met bewoners zijn of worden zij opgenomen in dorpsommetjes.
 - Bosperceeltje (douanebosje) tegenover het eerder genoemde baggerdepot, aan de noordkant van de A7. Het bosje biedt een rommelige aanblik en belemmert het zicht op het open landschap vanaf de A7.
- Laanbeplanting
 - Tussen Nieuwolda en Midwolda loopt de N362, de provinciale weg die over dit traject de Gereweg wordt genoemd. De 5 kilometer rechte lijn doorsnijdt hier de open ruimte van de Dollarddoorbraak. In de jaren zestig is de weg beplant met essen, die zijn opgekweekt uit zaailingen. Dit heeft het beeld van een 'rommelige' laan opgeleverd met verschillende boomvormen en -maten. In het verleden is

Gereweg (N362)

Mogelijkheid om de ruimtelijke beleving te versterken: Gereweg zonder beplanting (fotobewerking)

vanuit Rijksbeleid (Ministerie van Landbouw en Verkeer en Waterstaat) de laan als storend beschouwd in de monumentale ruimte van de Dollarddoorbraak. De laan is destijds als te verwijderen op het landschapsplan van de ruilverkaveling gezet. Hiertegen is toen protest aangetekend. In het atelier is de ruimtelijke en ecologische kwaliteit van de laan en de doorbraak (hoe hanteren we hier de voorrangregel, handhaven of wijzigen?) opnieuw besproken. Heropenen van de discussie rond de essenlaan zou overwogen kunnen worden.

- Een dichtgegroeide singel aan de rand van Ganzedijk. Nb. niet te verwarren met het dorpsbos van Ganzedijk.
- Nieuweweg tussen Beerta en Nieuw-Beerta: beplant met linden, mooi voorbeeld van een monumentaal uitzijnde laanbeplanting.
- Weg tussen Termunten en Nieuwolda: een mooi slingerend en breed profiel. Op diverse plekken liggen boomweides waar je onderdoor kijkt; zij verlenen een extra dimensie aan het contrast tussen open en besloten.
- Kleinere elementen
 - Compensatiegroen in de oksels van de kruising A7-N33: van gemiddeld ecologisch belang, het uitzicht in noordelijke richting wordt belemmerd.
 - Bakenbomen: van cultuurhistorische betekenis. Zij fungeerden als oriëntatiepunt voor boeren bij donker en mist. Er zijn niet veel bakenbomen meer over in het Oldambt, ook omdat een deel ervan niet meer als zodanig is te herkennen; zij staan in een groepje met jongere aanwas.
 - Schaamgroen rond NAM-locaties: ecologisch van geringe betekenis. Juist vanwege de bosschages trekken deze locaties alleen maar meer aandacht. 's Avonds is de lichtproductie op deze plekken zo groot, dat de afscherpende functie van de beplanting zelfs teniet wordt gedaan.
 - Ambonezenbosje in de Carel Coenraadpolder: vanuit ruimtelijk oogpunt niet waardevol, vanuit historisch oogpunt des te meer.
 - Populierendriehoek langs de Zwaagweg iets ten zuidoosten van Woldendorp: compensatiebosje. Hier was ooit een boomgaard. Vanuit cultuurhistorisch oogpunt kan het als herinnering aan de ruilverkavelingen van de vorige eeuw worden beschouwd.
 - Bosjes op dijkhellingen in Drieborg: zij nemen het dijkbeeld weg en verstoren het beeld van de lage lintbebouwing.
 - Groen in de linten.
 - Groene erven.

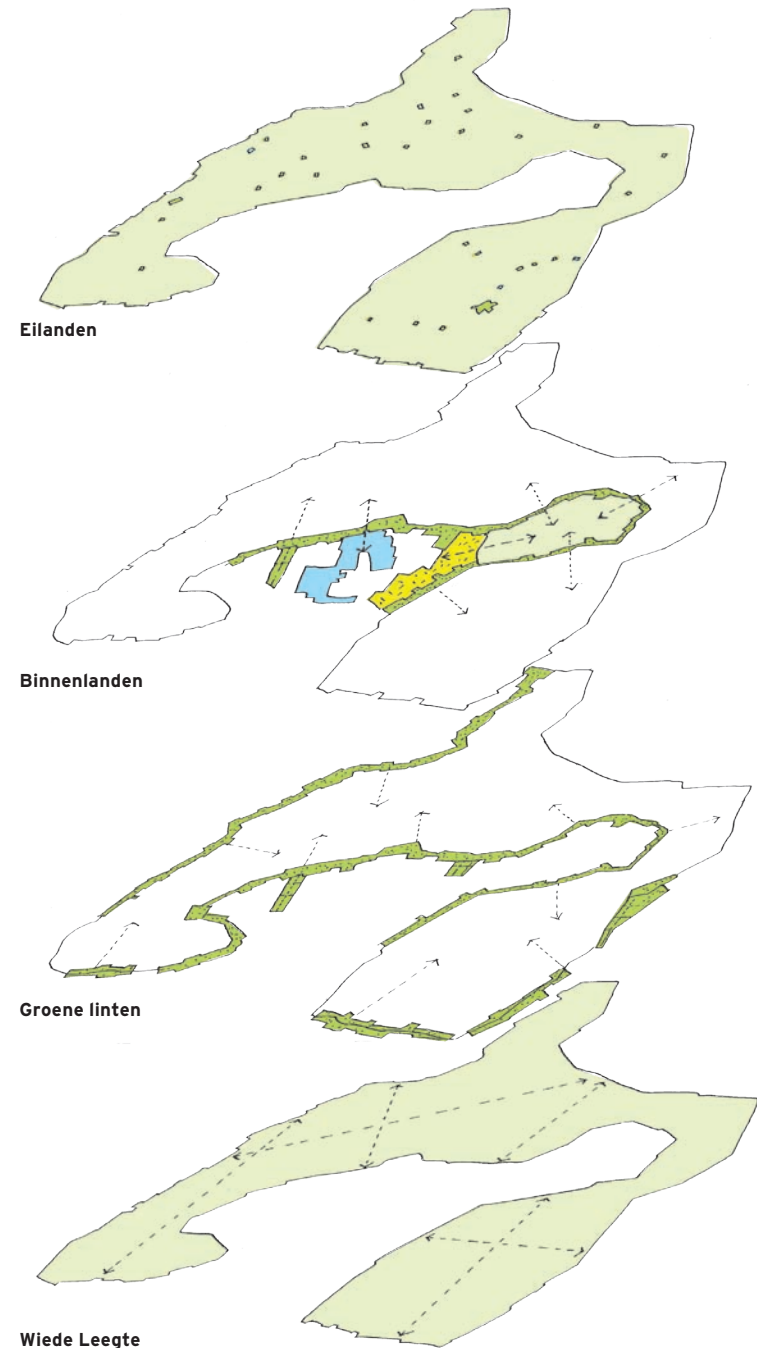
Weg tussen Termunten en Nieuwolda met boomweides

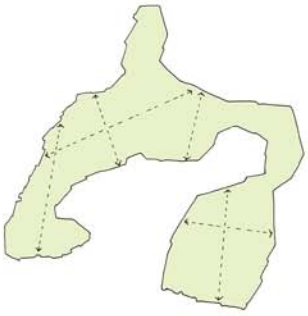

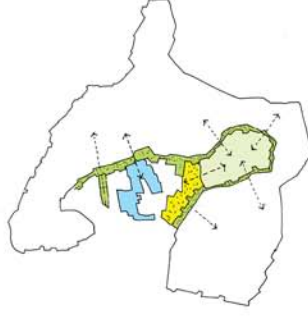

2. BASIS VOOR DE TOEKOMST

Op basis van de gebiedsinventarisatie is een onderlegger uitgewerkt ter ondersteuning bij keuzeprocessen en maatregelen, voortvloeiend uit het project 'Een eideloze horizon - herstel van Oldambtster weidsheid'. Ook is ingezoomd op de beplanting, versterking van karakteristieke landschapstructuren beleving en toegankelijkheid, kansen rond Bad Nieuweschans. In het volgende hoofdstuk (Conclusies) komt het thema bewonersparticipatie aan de orde. Tijdens het schetsatelier zijn geen keuzes gemaakt en geen besluiten genomen, zoals eerder in de inleiding is benadrukt. Keuzes worden in samenspraak met bewoners van dorpen of gebieden gemaakt en kunnen per locatie verschillen. De schetsen en voorstellen in dit hoofdstuk hebben een verkennend karakter. Het belang hiervan ligt in het feit dat verschillende invalshoeken en inzichten erin samenkomen.

2.1. RUIMTEHIËRARCHIE ALS ONDERLEGGER

Wie door het Oldambt rijdt, ervaart voortdurend overgangen in de ruimtelijke beleving. Deze overgangen zijn nauw verbonden met de ontstaans-, bewonings- en ontginningsgeschiedenis en bepalen in hoge mate de kwaliteit en leesbaarheid van het Oldambt. Het onderscheid naar schaalgroottes - de ruimteliërarchie - laat zich daarom verantwoord toepassen als ordenend principe. In het atelier is de ruimteliërarchie als onderlegger/kapstok voor het landschapsonderzoek bedacht. Het is een matrix waarin het landschap wordt ontleed in vier ruimtematen (Wiede Leegte, Groene linten, Binnenlanden en Eilanden), die worden geprojecteerd tegen de begrippen ruimtebeleving, ecologie en toegankelijkheid. In vervolgateliers met bewoners en belangengroepen kan telkens een verband worden gelegd tussen een begrip en een bijbehorende ruimtemaat. Van groot naar klein worden de niveaus hieronder geschetst en toegelicht.

	WIEDE LEEGTE	GROENE LINTEN	BINNENLANDEN	EILANDEN
				
1. RUIMTEBELEVING	○	○	○	○
2. ECOLOGIE	○	○	○	○
3. TOEGANKELIJKHEID	○	○	○	○

Zo kunnen de volgende verbanden worden gelegd:

Ruimtebeleving

zichtlijnen, monumentaliteit, wind

tegen Wiede Leegte en Eilanden

Ruimtebeleving

lanen, erven, kolken

tegen Wiede Leegte, Groene linten en Eilanden

Ecologie

grauwe en blauwe kiekendieven

tegen Wiede Leegte

Ecologie

broedvogels, ruimtelijke variatie bossen

tegen Groene linten en Binnenlanden

Ecologie

akkerrandenbeheer

tegen Wiede Leegte en Eilanden

Toegankelijkheid

schouwpaden, gaswinlocaties, kolken

tegen Wiede Leegte en Eilanden

Toegankelijkheid

bossen, bosjes, ommetjes

tegen Groene linten en Binnenlanden

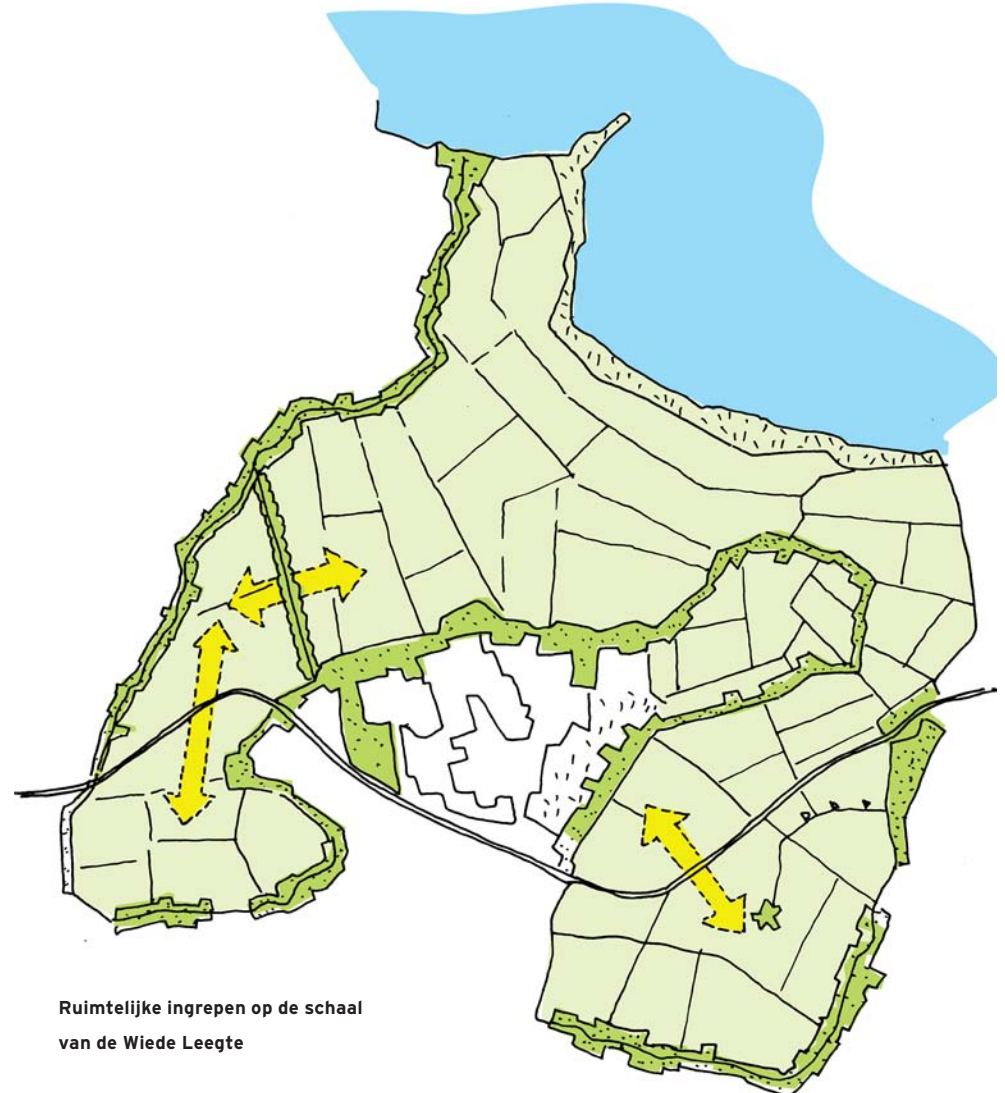
Wiede Leegte

Dit niveau heeft betrekking op het vlakke land waar hier en daar 'Eilanden' opduiken. Qua ruimtelijke beleving roepen zij de associatie met gestrande walvissen op. Het gaat hierbij bijvoorbeeld om de boerderijen in het groen, kleinere bospercelen en de locaties van de NAM.

- De kwaliteit van zichtlijnen is hier een belangrijk criterium. Op wegen met een essentiële zichtlijnfunctie, maar waar sprake is van verstoring, kan ervoor worden gekozen om bomen zodanig te rooien dat er geen sprake meer is van een rij, maar van alleenstaande bomen als puntelementen. Hier valt veel optische winst te behalen, zonder al te grote ecologische verliezen. Niet alleen zichtlijnen worden hierdoor hersteld of versterkt, maar ook erven met mooie beplanting komen beter uit de verf als er geen groene 'vitrage' voor hangt.
- Schaalovergangen zijn te accentueren door de aanplant van struweel, bijvoorbeeld meidoorn.
- Ook ten aanzien van losse, verwilderde bosjes kan worden bekeken wat hun impact op zichtlijnen is. Hetzelfde geldt voor compensatiegroen ter hoogte van de kruising A7 en N33 en het verwilderde bosje aan de noordkant van de A7 tegenover het baggerdepot. Het is van belang om de ecologische betekenis van dergelijke elementen in kaart te brengen alvorens keuzes te maken.
- Het 'douanebosje' zelf belemmert weliswaar het uitzicht vanaf de A7, maar vertegenwoordigt een groot ecologisch belang. Wellicht is selectieve uitdunning een optie om wat doorzichten te creëren.
- De grotere bossen (Finsterwolde, Houwingaham) winnen aan ecologische en belevingskwaliteit door:
 - Kleinschalige open ruimtes te maken
 - Meer soortenvariatie aan te brengen
 - Mantelzoomvegetatie aan te plantenZo transformeren de bosblokken van massief naar mozaïek. In overleg met bewoners kan de definitieve invulling worden besproken.
- Met relatief kleine 'chirurgische' ingrepen kan veel effect worden behaald. Door hier en daar een solitaire boom te planten of een kier aan te brengen kan de historie beter leesbaar worden gemaakt. Voorbeelden:
 - De Wiede Leegte biedt mooie kansen voor de uitbreiding van het bestand van bakenbomen dan wel verwijdering van opslag om de oorspronkelijke bakenfunctie van bomen te herstellen. Van belang hierbij is dat het logische, structuurversterkende plekken zijn, bijvoorbeeld ter hoogte van dijkcoupures, sluisjes of de aanslibdijk tussen de oude en de nieuwe polder, nabij Ganzedijk

richting Dollard.

- Het bosje rondom de begraafplaats van Finsterwolde. Door het bosje te verwijderen, kan een oude zichtlijn worden hersteld.
- Dorpsbosjes vertegenwoordigen een ecologische waarde in combinatie met een sociale waarde; zij laten zich goed opnemen in dorpsommetjes.

Ruimtelijke ingrepen op de schaal van de Wiede Leegte

Wiede Leegte

Groene linten

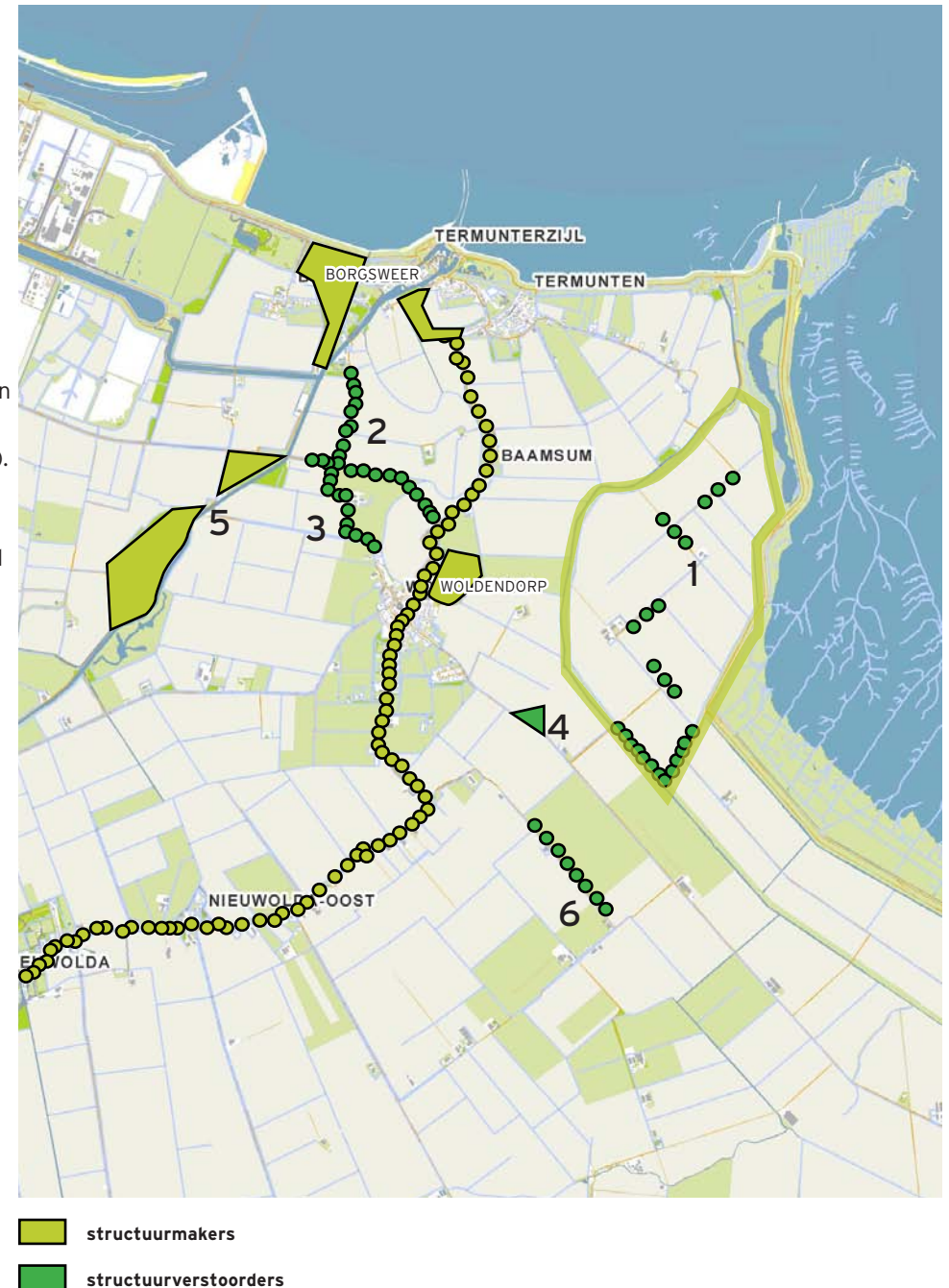
Binnenlanden

Eilanden

Woldendorp-Termunten

Het meest noordelijke deel van het studiegebied ligt in de Gemeente Delfzijl. Het kleilandschap is hier door bos- en laanbeplanting in de landinrichting meer verdicht. In het atelier is voor dit gebied gezocht naar een logische ruimteliërarchie. De lijn Woldendorp-Termunten is een soort as met bos en laanbeplanting, die een westelijke en oostelijke ruimte van elkaar scheidt. De westelijke ruimte wordt begrensd door de bospercelen langs het Termunterzijldiep, de oostelijke ruimte door de zeedijk en de Johannes Kerkhovenpolder (1). In beide ruimten liggen weer doorsnijdingen en invullingen van bos- en laanbeplantingen, die je als storend zou kunnen ervaren: langs de N992 (2), Klapsterweg-Wartumerweg (3) en een verdwaald driehoekig bosje langs de Zwaagweg (4). Ook hebben de jonge abelenrijtjes en de hoge populierenlaan in de Kerkhovenpolder ter discussie gestaan. Moet de hele polder niet bomenvrij zijn? De bossen langs het Termunterzijldiep (5) zouden een grotere variatie in toegankelijkheid en ruimtelijkheid (biodiversiteit) kunnen krijgen. Het hele gebied Woldendorp-Termunten zou in aanmerking kunnen komen voor een bewonersatelier.

Mogelijkheid om de ruimtelijke beleving te versterken: bomen langs de Provincialeweg (6) verwijderen

Mogelijkheid om de ruimtelijke beleving te versterken: verwijderen driehoekig bosje (4) waardoor de achterliggende dijk zichtbaar wordt (fotobewerking)

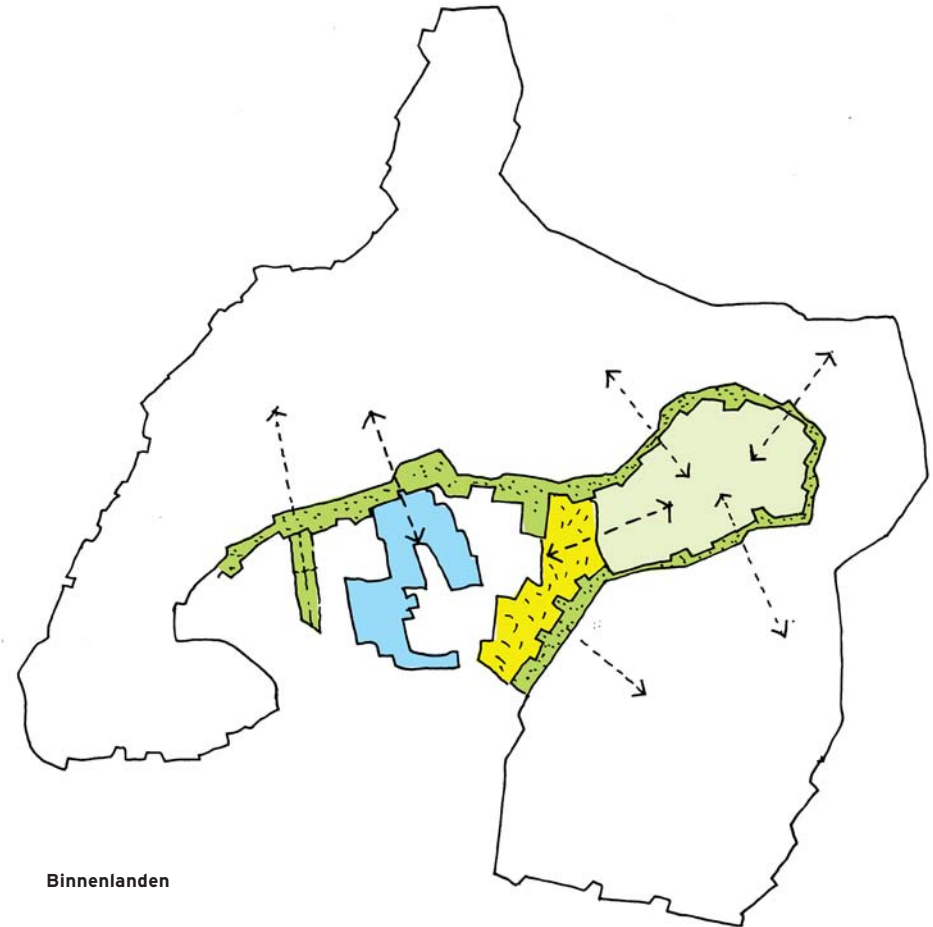

Mogelijkheid om de ruimtelijke beleving te versterken: bomenrijtjes (1) in de Johannes Kerkhovenpolder verwijderen

Binnenlanden

Het gaat hier om het oude cultuurlandschap, waarin openheid en waterpartijen belangrijke kwaliteiten zijn.

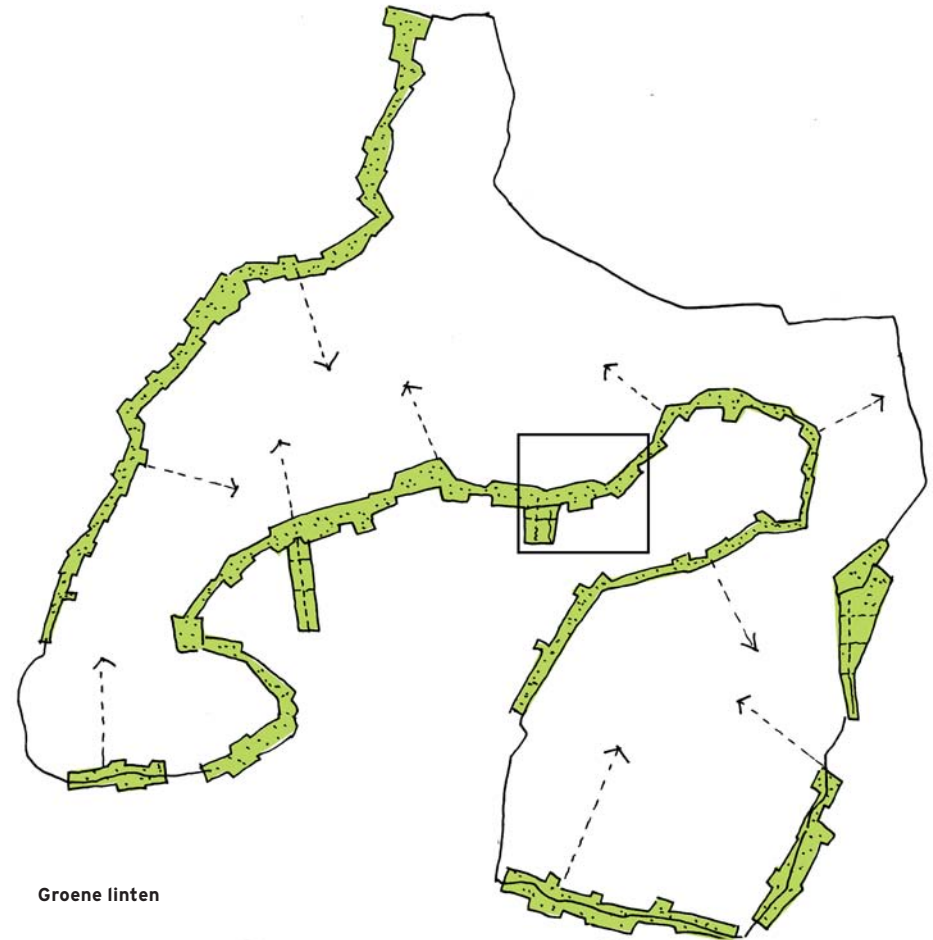
- Ruimtelijke winst valt te behalen door Blauwestad en het natte natuurgebied De Tjamme met hoogveenrestanten met elkaar te verbinden.
- Ten aanzien van beplanting valt de aanleg van bloemrijk gras- en hooiland te overwegen. Verschillende voordelen komen daarin bij elkaar: ecologisch waardevol, mooi om naar én overheen te kijken en extensief beheer.
- Zware bosblokken passen hier niet. Het is daarom zinvol om nu alvast na te denken over de toekomstige aanblik van de jonge aanplant nabij Blauwestad. De transparantie zal met de jaren steeds verder afnemen.

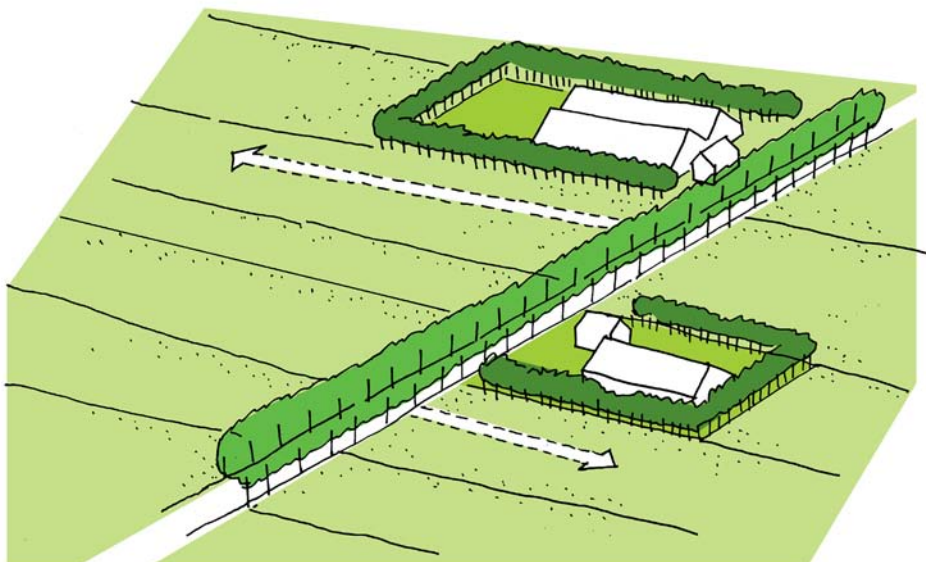

Groene linten

De groene dorpslinten en de verbindingen daartussen, waar - mede afhankelijk van bodemverschillen - sprake is van zware of lichte boomgroei.

- De beeldkwaliteit kan worden verhoogd door deze groene linten te versterken als lineaire drager van het landschap. Intieme eikenlanen kunnen dan overgaan in resistente iep of witte of grauwe abeel (zilverpopulier). Om het doorzicht te waarborgen, worden de bomen hoog opgekruind. Bij deze intieme lanen past een smal wegprofiel. De groene linten kunnen eveneens worden versterkt door wegbeplantingen en erfbeplantingen c.q. solitaire bomen op particuliere terreinen.
- De kwaliteit kan tevens worden versterkt door vensters in de groene linten aan te brengen. Het groene lint is daardoor niet een massieve muur. Tegelijkertijd worden dorpsbosjes en Ennemaborgh in het groene lint opgenomen.
- Een groot venster vanuit Blauwestad naar het noorden, de Wiede Leegte in.
- Verder naar het oosten meerdere kleine vensters vanuit de Binnenlanden naar de Wiede Leegte.

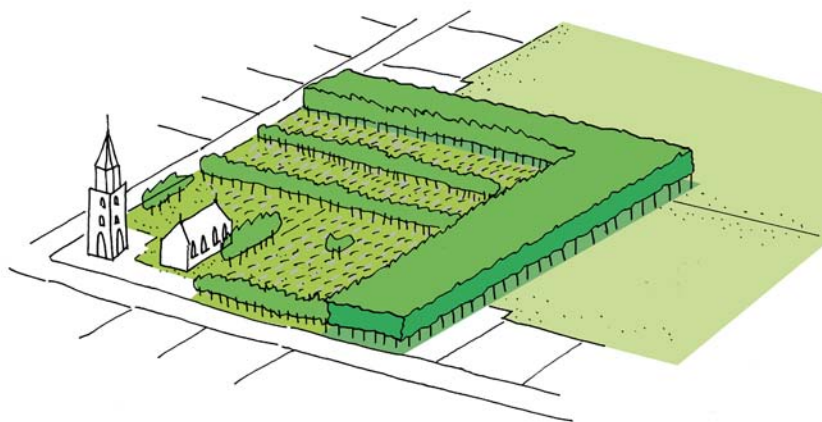

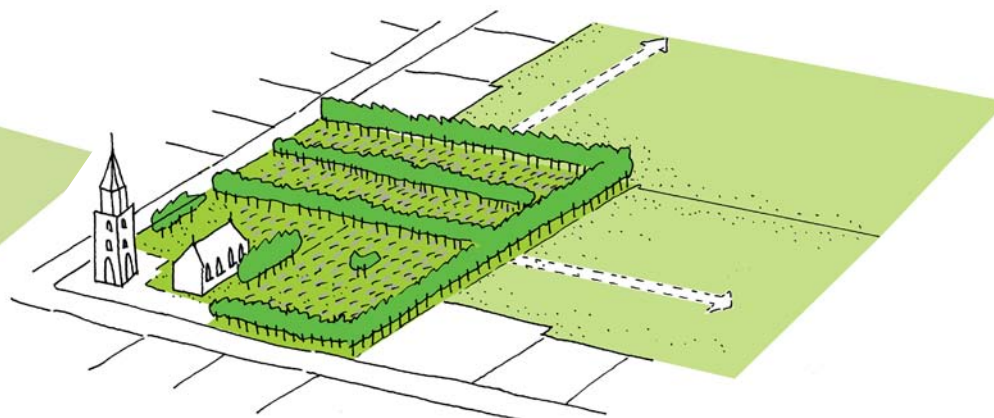
Doorzichten linten op Wiede Leegte

Mogelijkheid om de ruimtelijke beleving te versterken: verwijderen bosje bij Ganzedijk

Dichte bosrand om het kerkhof

Mogelijkheid om de ruimtelijke beleving te versterken: vanaf het kerkhof van Finsterwolde zicht op het omliggende landschap

Kerkhof bij Finsterwolde met randbeplanting

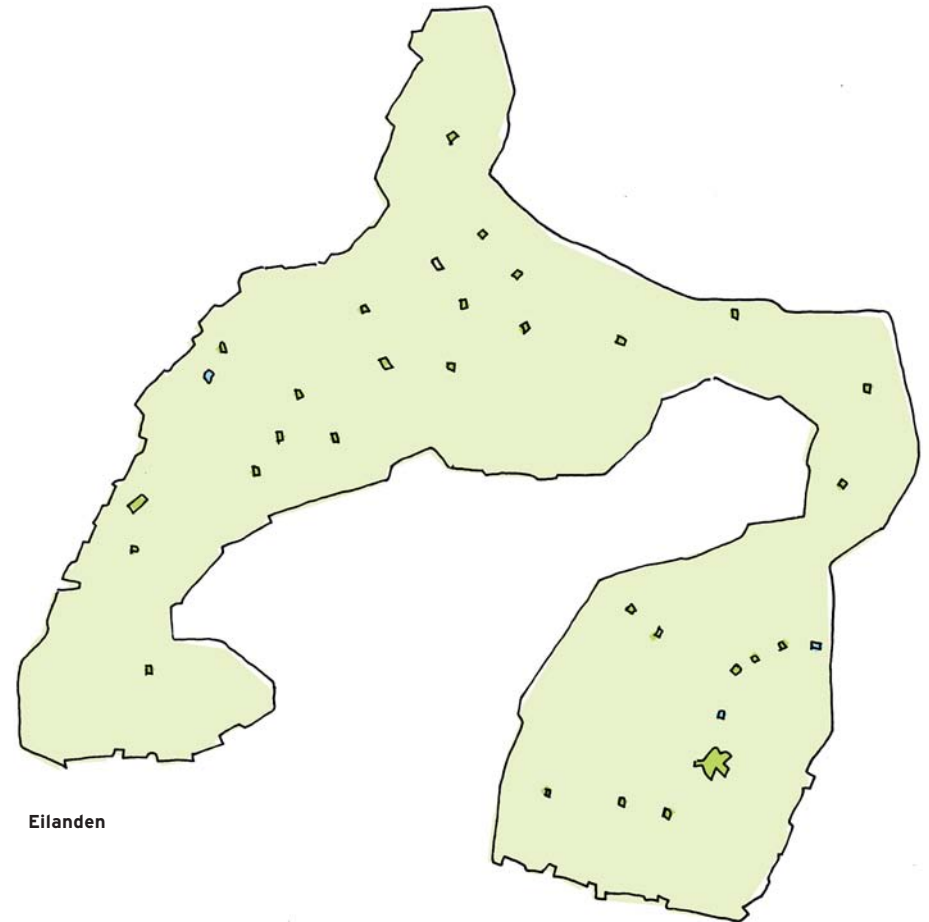

Mogelijkheid om de ruimtelijke beleving te versterken: verwijderen van de randbeplanting bij kerkhof Finsterwolde (fotobewerking)

Eilanden

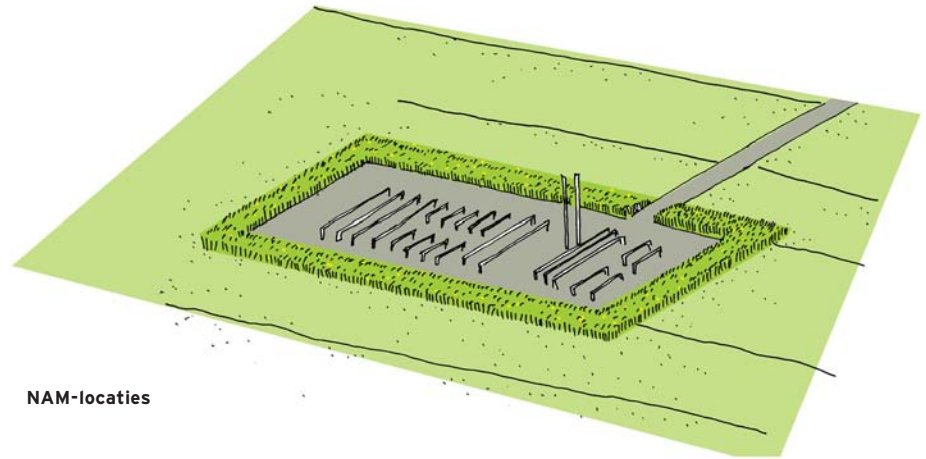
Eilanden liggen verspreid over de Wiede Leegte. Binnen het bestek van deze visie worden hieronder ook verstaan: Erven, NAM-locaties, losse bosjes en kolken. Ecologische belangen spelen in deze categorie een cruciale rol. Daarnaast is het van belang om over keuzes en maatregelen in gesprek te gaan met boeren en dorpsbewoners.

- Een te koesteren kwaliteit in deze categorie vormen de slingertuinen, vooral in de groene linten.
- Geadviseerd wordt om voor de erven, de singels daaromheen en de beukeneilanden in kaart te brengen hoe zij het beste kunnen worden beheerd en welke kansen er zijn om de structuur te versterken. Uitkomst kan bijvoorbeeld zijn dat bosjes die geen logische relatie met de bebouwing hebben, worden verwijderd. Maar wellicht laten zij zich ook uitstekend opnemen in dorpsommetjes.
- Op sommige plekken (o.a. Finsterwolde en Klein-Ulsda) is sprake van verrommeling: boerderijruïnes met sterk verwilderd groen op en rond het erf. Voor een deel kan worden gekozen voor opruimen. Daarnaast is het de moeite waard om te onderzoeken of bepaalde locaties zich lenen voor recreatieve herbestemming, bijvoorbeeld als plek voor trekkershutten, of als verblijfplaats voor vleermuizen en andere dieren: ecoruïnes.

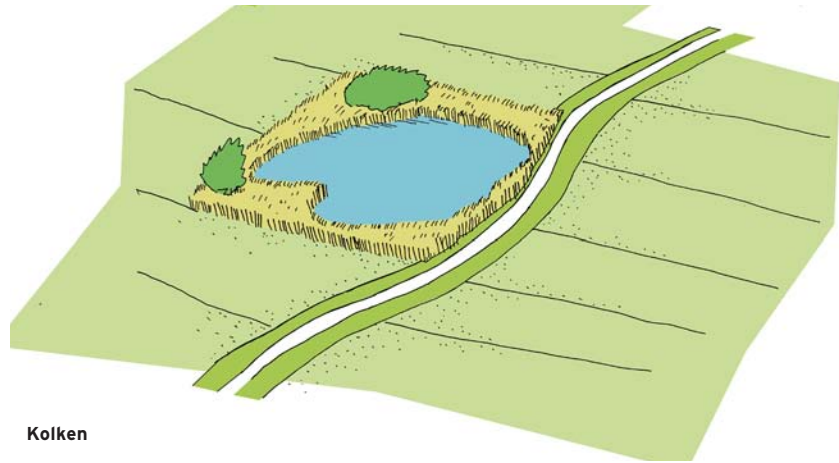

Eilanden

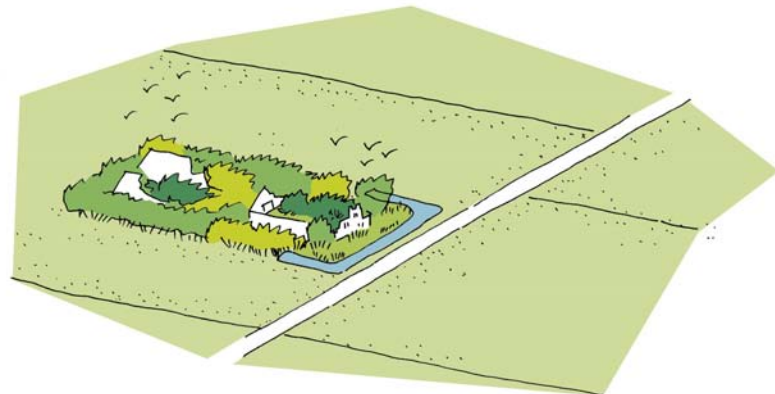
- Daarnaast zijn binnen dit schaalniveau de kolken te vinden, waarvoor reeds een project is gestart ter verhoging van zowel de ecologische als de belevingswaarde; er wordt voor meer lichtinval gezorgd, een groter wateroppervlak en de zichtbaarheid en herkenbaarheid worden verbeterd. Het is van belang dat alle gebiedspartijen tot een gezamenlijke aanpak komen.
- Ter compensatie van de verwijdering van schaamgroen rond NAM-locaties kan worden gekozen voor randen met akkerbloemen: bevorderlijk voor de biodiversiteit.
- Met de relatief jonge, grootschalige boerenbedrijven tussen Nieuwolda en Midwolda kan in gesprek worden gegaan over de inrichting van erven en lanen. Dit kan gebeuren volgens de door de provincie ontwikkelde 'maatwerkmethode'.

NAM-locaties

Kolken

Erven (eco-ruïne)

NAM-locatie met singel van essen

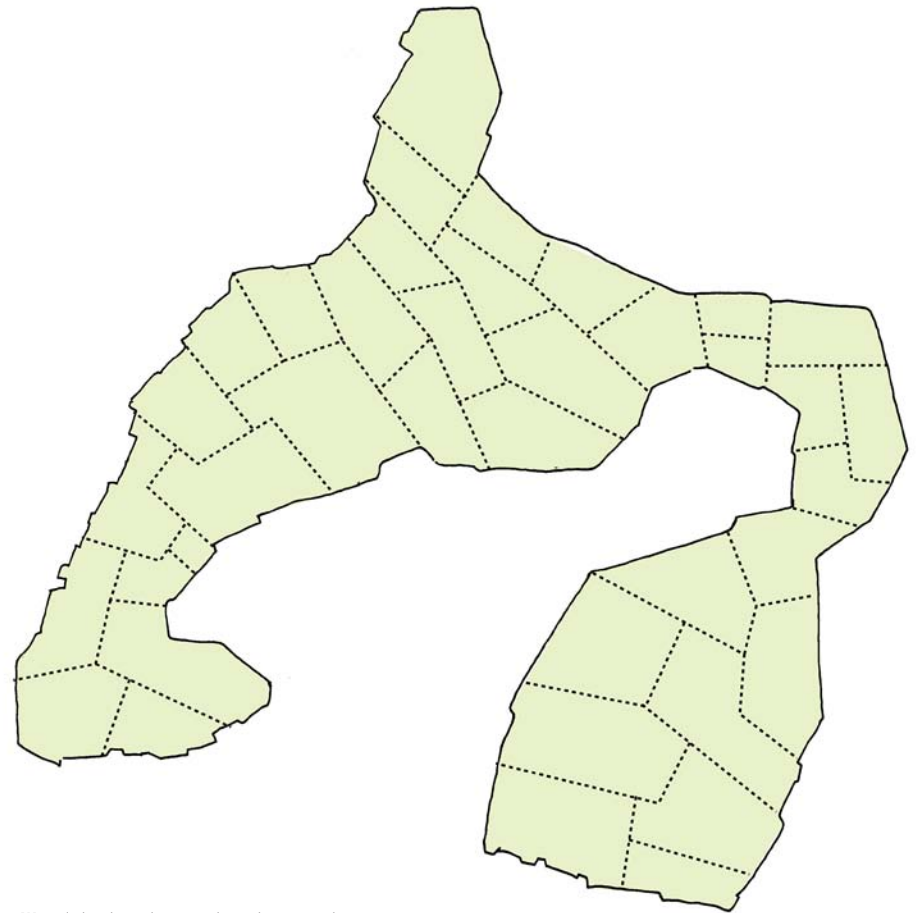

Mogelijkheid om de ruimtelijke beleving te versterken: bomen NAM-locatie verwijderen en aanleggen akkerranden (fotobewerking)

2.2. TOEGANKELIJK EN BELEEFBAAR

Een open kleivlakte, die omzoomd door lange lintdorpen, diep het land induikt.' Zo zou je het Oldambt in één zin kunnen typeren. Hoe kan dit landschap toegankelijk en beleefbaar worden gemaakt? Een aantal ideeën:

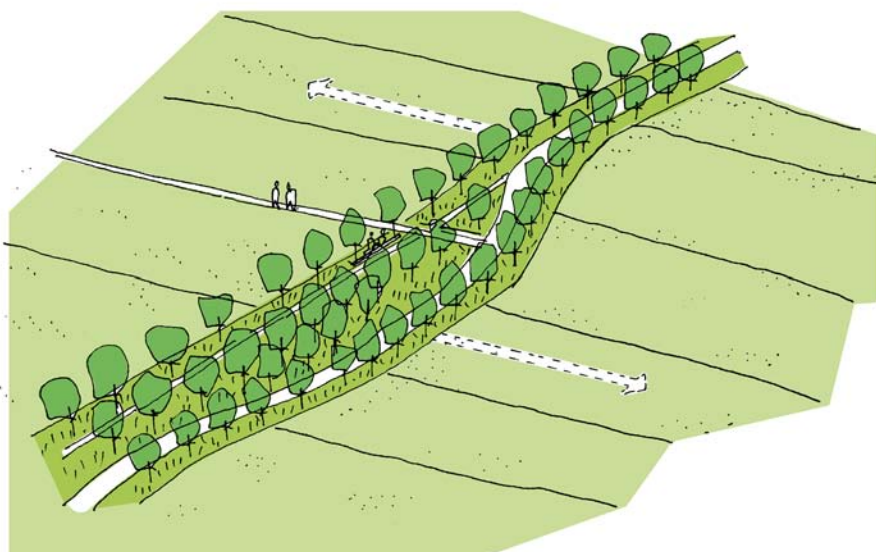
- Landschappelijke overgangen bieden mooie aanknopingspunten:
 - De grens tussen het oude wierdenlandschap en het jonge zeekleilandschap tot aan Meeden/Westerlee.
 - De dijken en dijknederzettingen die richting de Dollard steeds jonger worden en die als jaarringen in het landschap liggen. Van bijzondere kwaliteit zijn de dorpslinten op de twee oude dijken Drieborg en Ganzedijk-Hongerige Wolf. De Hamdijk kenmerkt zich door verlaten en verwaarloosde boerenerven.
 - De stuwwallen, met name rondom Blauwestad en bij Finsterwolde.
- Met het oog op belevingskwaliteit kan ervoor worden gekozen om de hogere randen tussen het oude en het jonge landschap te accentueren. Twee kijkrichtingen bepalen die belevingskwaliteit: van lint naar landschap en omgekeerd.
- Het groene lint vanaf Termunten richting het zuiden is een mooi tracé om te fietsen. Boomweides langs deze weg worden nu niet gebruikt, maar kunnen worden ingezet als rust- en belevingsplekken. Vanuit de beschutte ruimte kan men onder de bomen door van de weidse uitzichten genieten. Voor de inrichting van de boomweides kan worden volstaan met een bank of picknicktafel, met eventueel een daarin geïntegreerde oriëntatietafel. Inzet van de boomweides draagt bovendien bij aan het tegengaan van verloedering van deze plekken.
- Ook de rand van Midwolda biedt mooie kansen. Van daaruit kunnen wandelingen naar een aantal kolken worden gemaakt.
- Vanuit de randen ontstaat als vanzelf de behoefte om het open land in te gaan. Eenmaal in het open landschap zijn de contouren van de dorpslinten en de boerderijen en hun erven mooi te zien. De dorpslinten bieden goede aanknopingspunten voor wandelroutes. De stichting Routebureau Groningen ontwikkelt in samenspraak met Landschapsbeheer Groningen en inwoners van o.a. Finsterwolde en Hongerige Wolf wandelrondjes van 5 à 15 kilometer waar de dorpsbosjes onderdeel van zijn. Schouwpaden van het waterschap (laarzen aan!) kunnen deze rondjes met elkaar verbinden, ter versterking van het wandelnetwerk.

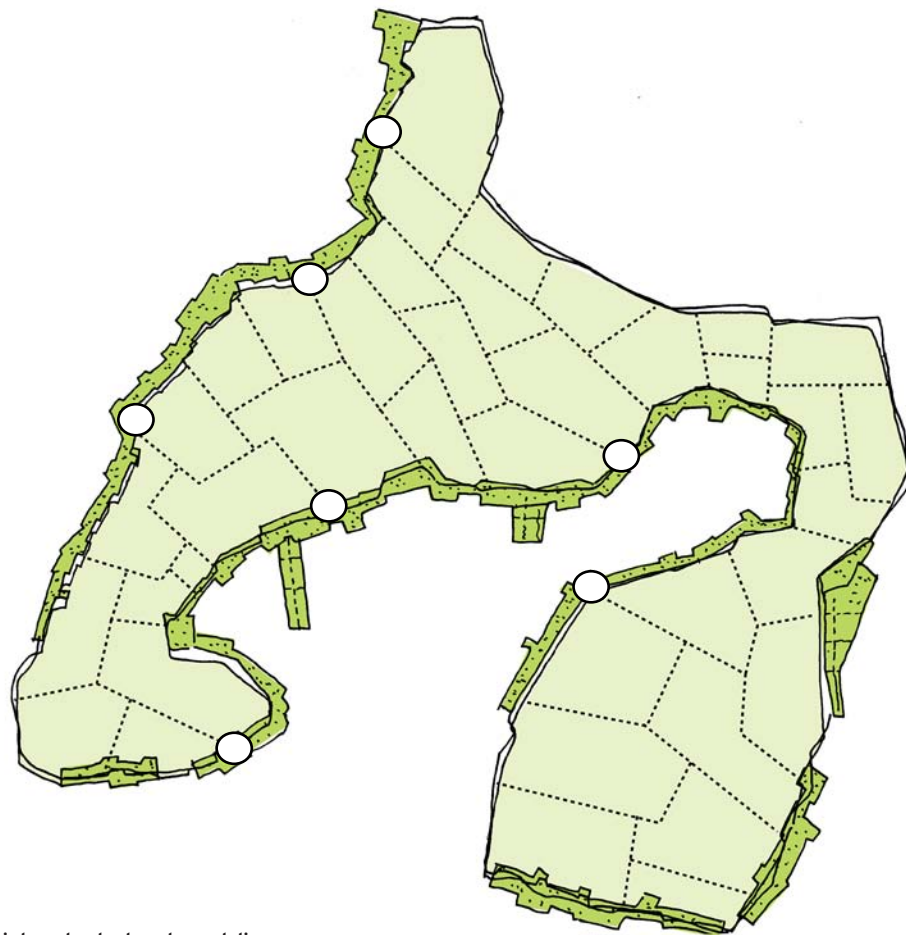
Wandelnetwerk over de schouwpaden

Kanttekening ten aanzien van de schouwpaden: het onderhoud c.q. begaanbaar houden is relatief kostbaar. Hier biedt burgerparticipatie misschien uitkomst.

- Bij vergroting van de toegankelijkheid van het gebied is het goed om aan te haken op het Verhaal van Groningen. Er liggen mooie kansen om beleefbaarheid te verbinden aan de landschappelijk zo duidelijk leesbare geschiedenis van het Oldambt: sporen van de voorlaatste IJstijd, Dollardinbraken, inpoldering, Tachtigjarige Oorlog, Graanrepubliek, ruilverkavelingen.

Linten als rust- en belevingsplekken

Linten als startpunt wandeling

Linten als rust- en belevingsplekken

Mogelijkheid om het contrast tussen de linten en het open gebied te versterken: aanvullen van bomen in het lint

2.3. BEHEER EN ONDERHOUD

Een aanpassing in beheer, deels op basis van omvorming en inrichtingsmaatregelen, is dringend gewenst. Het is een kwestie van lange adem om te komen tot wat het zou moeten zijn; gerekend wordt op een tijdsbestek van 20 tot 25 jaar. Mogelijke oplossingen:

- Ontwikkel een maatgerichte aanpak op basis van een onderscheid naar kwaliteiten: ecologische betekenis, stakenbos, mooi ontwikkeld bos. Er kan niet met één receptuur worden volstaan.
- Kansen voor kostenreductie:
 - Er zou onderzocht kunnen worden of herverkaveling van boselementen mogelijk is. Hiermee zou kunnen worden aangesloten op wat onder 2.2 al aan de orde kwam ten aanzien van de versterking van ecologisch en landschappelijk waardevolle grotere bossen.
 - Versnippering van hout: toepassing voor lokale verwarmingsdoelen.
 - Bewonersparticipatie: door samenwerking en inzet van bewonersparticipatie en sociale arbeid kan veel resultaat worden behaald.
 - Veel aannemers zijn bereid om bomen langs lanen kosteloos te verwijderen, mits deze bomen voldoende groot zijn.
 - Agrarisch natuurbeheer: begrazing.
 - Loslaten van beheer c.q. niets doen: bijvoorbeeld waar het gaat om de spontane natuurontwikkeling aan de zuidkant van de A7.

2.4. ECOLOGISCH VERRIJKEN VAN BOSELEMENTEN

Verwijzend naar het eerder verschenen Projectplan zijn in het schetsatelier ecologisch verrijkende maatregelen voorgesteld voor beplantingen in open gebieden en voor dorpsbosjes. In open gebieden zou (een deel van) de beplanting kunnen worden omgevormd tot struweel of hakhout. Zo ontstaat, indien gewenst, een blijvend lage beplanting die bovendien interessant wordt voor akker- en struweelvogels en tevens aantrekkelijk is voor insecten als bijen en vlinders.

De beheermaatregelen bij de bosjes kunnen ondermeer worden gericht op het vergroten van de natuurwaarden door te zorgen voor meer variatie in structuur, sortiment en leeftijd. Het creëren van natuurlijke bosranden (bosmantelzoom met kruid-, struik- en boomlaag) met bloeiende en besdragende struiken maakt de

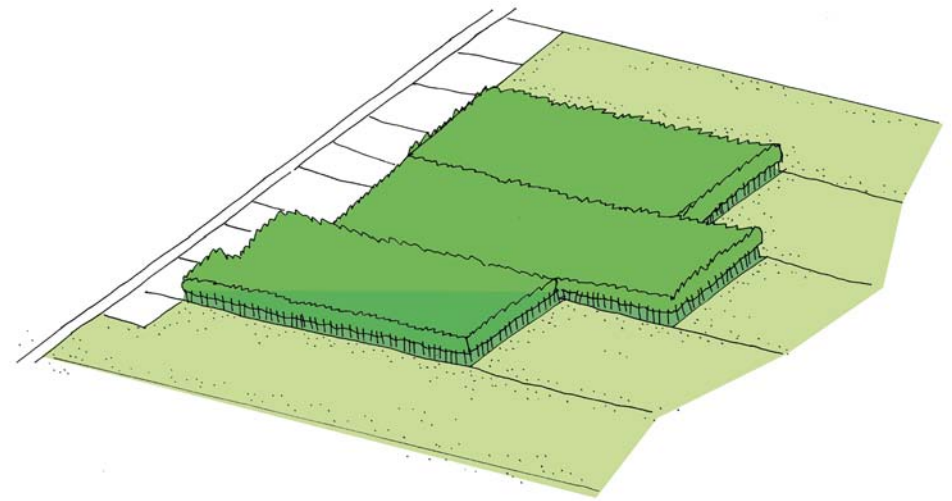

Natuurontwikkeling zuidkant A7

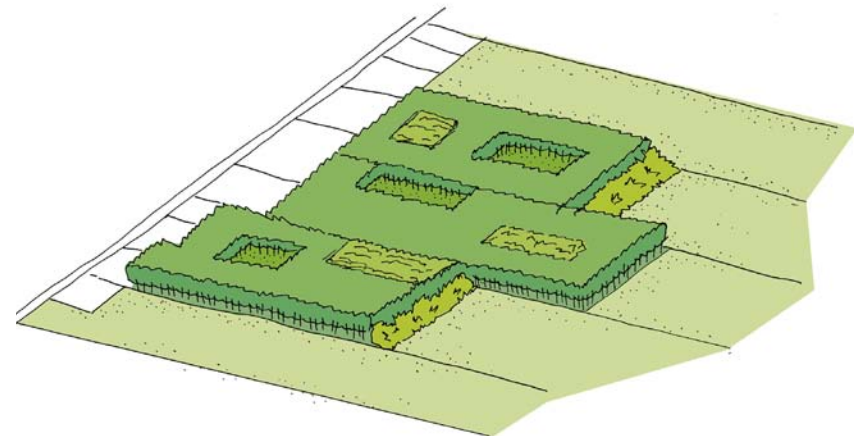
bosjes aantrekkelijker voor akker- en struweelvogels en bijen en vlinders. Ook hier kan de omvorming van (een deel van) de bosjes tot struweel of hakhout bijdragen aan vergroting van de biodiversiteit. Voor zoogdieren bieden dergelijke gevarieerde beplantingen meer schuil- en rustgelegenheid dan een monotone stakenbos met weinig of geen ondergroei.

Stakenbos

Huidige situatie bos

Mozaïek met mantel

2.4. PILOT BAD NIEUWESCHANS

De visie die in het schetsatelier is uitgewerkt, wordt samen met bewoners vertaald naar concrete plannen op dorps- en gebiedsniveau. Bij wijze van pilot zal hier op korte termijn mee worden gestart in Bad Nieuweschans en Finsterwolde. Tijdens het schetsatelier is voor Bad Nieuweschans alvast een inventarisatie van kansen en mogelijkheden gemaakt. Bad Nieuweschans biedt uitgelezen kansen om verschillende belangen en kwaliteiten met elkaar te verbinden. Het is een toeristisch speerpunt van de gemeente Oldambt. Er is een plan in ontwikkeling voor een subtropisch zwemparadijs annex Spahotel. Een bijkomende gunstige factor is dat ondernemers en bewoners van Bad Nieuweschans zich in de praktijk als constructieve partners bewijzen. Men denkt graag mee. Een aantal ideeën:

- In het bos ten zuiden van Bad Nieuweschans kan men nu alleen heen en terug wandelen langs dezelfde weg. De aantrekkelijkheid kan worden verhoogd door een rondje te maken, wellicht in samenspraak met de ondernemer van het toekomstige Spahotel. Op basis van samenhang kunnen het bos en het hotelaanbod elkaar versterken.
- Aan het rondje door het bos kan een prikkelend programma worden verbonden. Kansen:
 - De al aanwezige, maar niet werkende waterval zo aanpassen dat hij met de fiets kan worden aangedreven.
 - Hout uit het bos wordt gebruikt voor de sauna in het hotel.
 - Avontuur over de grens: smokkelwandeling.
 - Inzet van de Boneschans.
 - Op zoek naar het verdronken dorp Houwingaham.
- In het bos kan de ruimtelijke werking worden versterkt door de doorzichten te verbreden. Het bos krijgt daarmee een uitnodigender karakter.
- Aan de noordkant van Bad Nieuweschans ligt een kans voor een ommetje langs de Oude Remise.
- Ook is het interessant om mogelijkheden te verkennen voor een fietsrondje vanuit Bad Nieuweschans langs het bos en vervolgens Bourtange.
- Kijk daarnaast naar mogelijkheden om de dijken met hun - letterlijk - hoge belevingskwaliteit op te nemen in recreatieve routes.

- Tussen de slenk (vroegere loop van de Westerwoldse Aa) en het talud van de A7 ontnemt de beplanting het zicht op de slenk. Er kan aan belevingskwaliteit worden gewonnen door deze beplanting te verlagen.
- Door de bebossingsplannen van de landinrichtingen in het Oldambt zijn de dorpen Oostwold, Finsterwolde en Nieuweschans flink in de bossen gelegd. Vooral Nieuweschans werd rijk bedeed vanwege de aanwezigheid van het kuurcentrum. De bebossing gebeurde hier in twee fasen. In de jaren negentig werden gronden ten westen van de vesting, tussen de A7 en de spoorlijn, bebost. De aanplant heeft hier door de fiets- en wandelbrug over de Westerwoldse Aa een directe verbinding met het kuurcentrum en de vesting gekregen. In het atelier is uitvoerig gesproken over waardevermeerdering van de bosaanplant t.a.v. vergroting biodiversiteit, toegankelijkheid, recreatieve attractiviteit en ruimtelijke afwisseling. Hiervoor kunnen in overleg met bewoners plannen worden gemaakt. Dezelfde aandacht verdient het zuidelijke bos, het Bos op Houwingaham, dat in de jaren na 2000 is aangeplant. Ook hier kan in samenwerking met de bevolking aandacht worden besteed aan vergroting van de biodiversiteit, de toegankelijkheid (o.a. wandelroutes over de dijken), de recreatieve attractiviteit en de ruimtelijke afwisseling. Herwaardering en positionering van de bouwkundige elementen in het bos, de waterval en de bordestrappen, vragen eveneens aandacht.
- In alle bosdelen kan de ruimtelijke beleving worden vergroot door zichtlijnen aan te brengen.

Schets Bad Nieuweschans (schetsatelier)

Bos ecologisch versterken door open plekken te maken, selectief te dunnen en zichtlijnen aan te brengen

Routes maken

Programma verbinden en toevoegen

3. CONCLUSIES

Toepassing van de onderlegger 'ruimtehiërarchie'

Geadviseerd wordt om voor de verschillende ruimtecategorieën een inventarisatie te maken van kwaliteiten c.q. landschappelijke dragers. Per categorie kunnen vervolgens uitvoeringsplannen op maat worden opgesteld in samenspraak met het gebied.

Communicatie met de streek

De uitwerking vindt plaats in samenspraak met bewoners, terreineigenaren/ beheerders, IVN, LTO Noord, ANOG (Agrarische Natuurvereniging Oost-Groningen), Vereniging Groninger Dorpen en andere relevante gebiedspartijen. Twee zaken zijn van essentieel belang voor een constructief proces:

- Aan de streek wordt een compleet afwegingskader gepresenteerd: historische, geomorfologische en ecologische belangen en alle factoren die bepalend zijn voor de schoonheid van het Oldambt zijn daarin ingebed.
- Dit complete verhaal is helder, begrijpelijk, voorstelbaar en herkenbaar.

Zodra men de samenhang kent en begrijpt, is beter uit te leggen wat de consequenties - in negatieve of positieve zin - van specifieke ingrepen zijn. Daarmee wordt gelijk een mooie basis gelegd voor overleg en schetsprocessen op lokaal niveau. Vraag is wel of dan kan worden volstaan met het aanreiken van de kaders of dat aanvulling in de vorm van inspirerende referentiebeelden nodig is; dit om het creatieve proces aan te jagen. Het is goed om hier nog wat uitgebreider over na te denken. Risico is namelijk dat de suggestie wordt gewekt van een blauwdruk waar nauwelijks nog aan te sleutelen valt. Voorwaarde is in ieder geval dat gebiedspartners met de kaders als vertrekpunt een open dialoog met de streek aangaan.

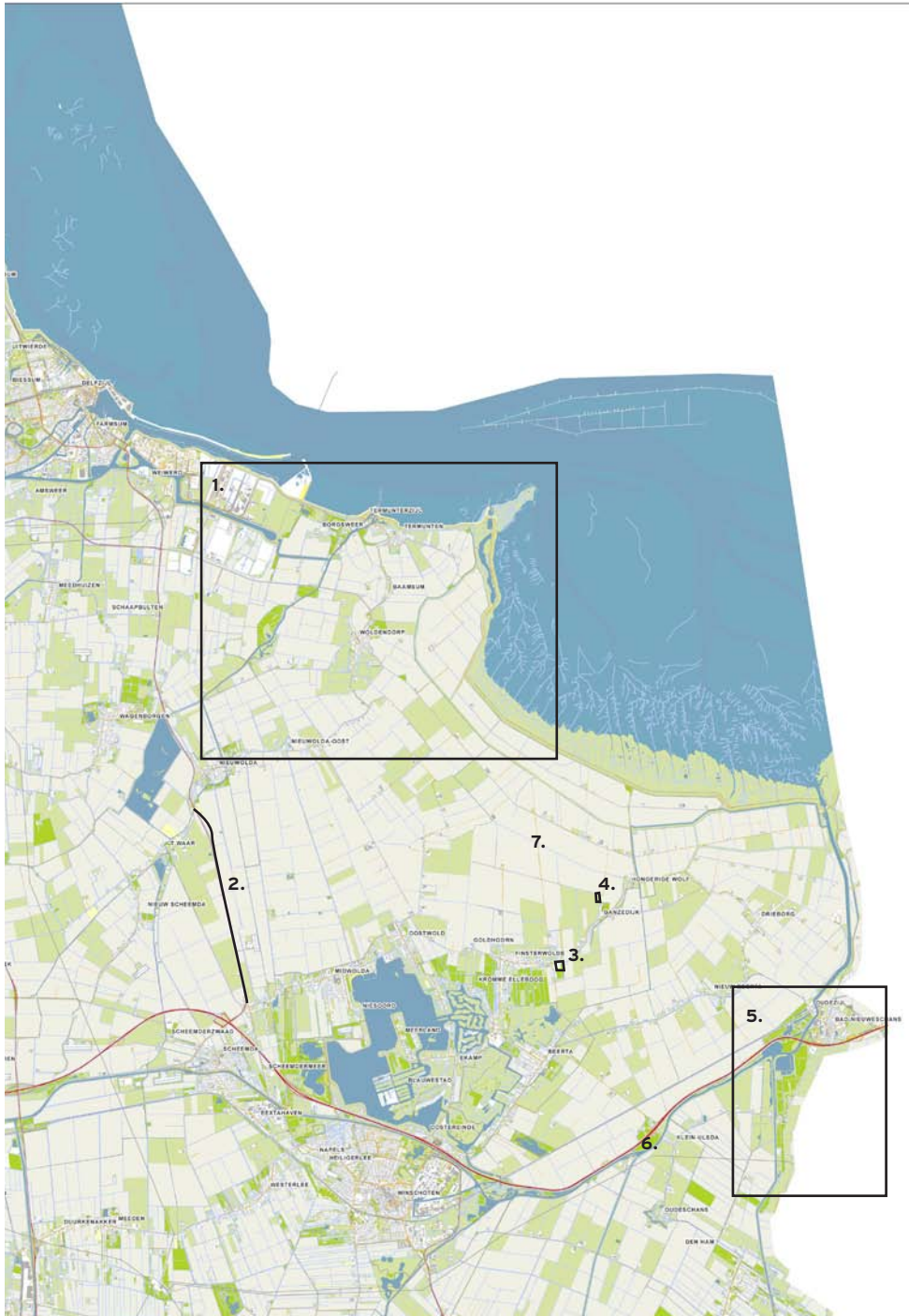
Verbinding met lopende projecten

Samenhang en krachtenbundeling resulteert in meerwaarde. Van belang in dit verband zijn:

- Dorpsvisies
- Overleg met bewonerscollectieven over leefbaarheid en recreatieve versterking
- Kolkenproject van IVN
- Natuurbeschermingsprojecten gericht op de grauwe kiekendief en akkervogelbeheer
- Beplantingsplannen rond NAM-locaties
- Educatieve projecten
- Regionale werkvoorziening

Wetgeving

- Bij maatregelen ten aanzien van verwijdering van bomen dient rekening te worden gehouden met de Boswet, die compensatie vereist. Dat mag binnen de noordelijke drie provincies gebeuren en dient binnen drie jaar te worden gerealiseerd. Consequentie is dat grond moet worden aangekocht en dat daarbij rekening moet worden gehouden met de huidige trend van stijgende grondprijzen.
- Sinds de decentralisatie in 2013 van het natuurbeleid in Nederland heeft de provincie Groningen de begrenzing van de Ecologische Hoofdstructuur gewijzigd (Omgevingsvisie). In het Oldambt is een aantal geplande robuuste verbindingzones komen te vervallen. Wel hebben partijen in het Groenmanifest met elkaar afgesproken om, waar mogelijk, in te zetten op kansen om werk-met-werk te maken op basis van koppelingen tussen landbouwstructuurverbetering, klimaat, energie, Kaderrichtlijn Water en/of recreatie met natuurcompensatie binnen het Natuur Netwerk Nederland (opvolger van de EHS).

SAMENVATTING VAN PLEKKEN

1. Omgeving Woldendorp-Termunten
2. Gereweg
3. Begraafplaats Finsterwolde
4. Bosje Ganzedijk
5. Bad Nieuweschans
6. Baggerdepot

COLOFON

HAREN

24-03-2016

DEELNEMERS WORKSHOP

Jacqueline de Milliano	Landschapsbeheer Groningen
André Eijkenaar	Landschapsbeheer Groningen
Hans Eilert	Landschapsbeheer Groningen
Erika van Drimmelen	Gemeente Oldambt
Roelof Eilders	Gemeente Oldambt
Piet Ziel	Gemeente Oldambt
Marcel Nuninga	Gemeente Delfzijl
Lukas Uilenberg	Gemeente Delfzijl
Henk Hut	Staatsbosbeheer
Bram Verhave	Staatsbosbeheer
Henk Maring	Staatsbosbeheer
Ronald Sinke	Staatsbosbeheer
Aize Tolsma	Stichting Landschap Oldambt
Harm Evert Waalkens	Stichting Landschap Oldambt
Dorien Cramer	Provincie Groningen
Frans Debets	Debets BV

UITGEVOERD DOOR DE SCHETSPLOEG

Wim Boetze	ruimtelijk ontwerper/ateliermeester
Mathijs Dijkstra	landschapsarchitect
Nanne Bouma	landschapsontwerper
Jochem Koster	architect/stedenbouwkundige
Annet Kampinga	tekstschrijver

De Biotoop, vleugel B
Kerklaan 30, 9751 Haren
Postbus 6070

deschetsploeg@gmail.com
www.deschetsploeg.nl

DE SCHETSPLOEG

IN OPDRACHT VAN

Landschapsbeheer Groningen
Roderwolderdijk 60
9744 TH Groningen (Hoogkerk)
telefoon: 050 534 51 99
fax: 050 534 01 37
e-mail: info@landschapsbeheergroningen.nl

DE SCHETSPLOEG